Registered in Germany Europa Revue Journal
ISSN: 1862-6564 Vol. 6 No. 5 (2026) Published May 31, 2026

METHODS FOR DEVELOPING INDEPENDENT THINKING SKILLS IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS

Student of Group BT 24.02, 3rd Year, Primary Education Program, Faculty of Pedagogy, Tashkent University of Applied Sciences

Turdipo‘latova Shahzoda Sherali qizi

turdipolatovashahzoda@gmail.com

ABSTRACT

This article analyzes the pedagogical opportunities and effective methods for developing independent thinking skills among primary school students. At the primary education stage, it is important not only for students to acquire ready-made knowledge but also to form their own opinions, ask questions, understand problems, compare different solutions, justify their decisions, and evaluate their activities. The article highlights the role of problem-based learning, open-ended questions, small-group work, didactic games, creative tasks, project elements, and a reflective approach in developing independent thinking. It also substantiates the role of the teacher as a facilitator who guides students toward inquiry rather than simply providing ready-made answers. The study draws on an analysis of international scientific and pedagogical perspectives, modern educational approaches, and academic sources related to primary education practice.

Keywords

primary education, independent thinking, critical thinking, creative thinking, problem-based learning, interactive methods, open-ended questions, reflection, student engagement, pedagogical technology.

BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARIDA MUSTAQIL FIKRLASH KO‘NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH USULLARI

Toshkent amaliy fanlar universiteti Pedagogika fakulteti, Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi, 3-kurs BT 24.02-guruh talabasi Turdipo‘latova Shahzoda Sherali qizi

turdipolatovashahzoda@gmail.com

ANNOTATSIYA. Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari va samarali usullari tahlil qilinadi. Boshlang‘ich ta’lim bosqichida o‘quvchining faqat tayyor bilimlarni egallashi emas, balki o‘z fikrini shakllantirishi, savol berishi, muammoni anglay olishi, turli yechimlarni taqqoslashi, o‘z qarorini asoslay olishi va faoliyatini baholashi muhim hisoblanadi. Maqolada muammoli ta’lim, ochiq savollar, kichik guruhlarda ishlash, didaktik o‘yinlar, ijodiy topshiriqlar, loyiha elementlari hamda refleksiv yondashuvning mustaqil fikrlashni shakllantirishdagi o‘rni yoritilgan. Shuningdek, o‘qituvchining tayyor javob beruvchi emas, balki o‘quvchini izlanishga yo‘naltiruvchi pedagog sifatidagi roli asoslangan. Tadqiqotda xalqaro ilmiy-pedagogik qarashlar, zamonaviy ta’lim yondashuvlari va boshlang‘ich ta’lim amaliyotiga oid ilmiy manbalar tahlilidan foydalanilgan.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta’lim, mustaqil fikrlash, tanqidiy fikrlash, ijodiy tafakkur, muammoli ta’lim, interfaol metodlar, ochiq savollar, refleksiya, o‘quvchi faolligi, pedagogik texnologiya.

Аннотация. В данной статье анализируются педагогические возможности и эффективные методы развития навыков самостоятельного мышления у учащихся начальных классов. На этапе начального образования важно не только усвоение учащимися готовых знаний, но и формирование у них способности самостоятельно выражать своё мнение, задавать вопросы, понимать проблему, сравнивать различные варианты решения, аргументировать собственную позицию и оценивать результаты своей деятельности. В статье рассматривается значение проблемного обучения, открытых вопросов, работы в малых группах, дидактических игр, творческих заданий, элементов проектной деятельности и рефлексивного подхода в развитии самостоятельного мышления учащихся. Особое внимание уделяется роли учителя как педагога, направляющего учащегося на самостоятельный поиск и рассуждение, а не только передающего готовую информацию. В исследовании использован анализ научно-педагогических подходов, современных образовательных концепций и научных источников,

посвящённых вопросам развития самостоятельного и критического мышления в начальном образовании.

Ключевые слова: начальное образование, самостоятельное мышление, критическое мышление, творческое мышление, проблемное обучение, интерактивные методы, открытые вопросы, рефлексия, активность учащихся, педагогическая технология.

Kirish.

Bugungi ta’lim jarayonida o‘quvchiga ma’lum miqdordagi bilimlarni berishning o‘zi yetarli emas. Ta’limning asosiy vazifalaridan biri o‘quvchini o‘zlashtirgan bilimidan foydalanishga, yangi vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qilishga va o‘z fikrini asoslashga tayyorlashdan iborat. Ayniqsa, bunday ko‘nikmalarning boshlang‘ich sinflardanoq shakllantirilishi bolaning keyingi ta’lim faoliyati uchun muhim poydevor yaratadi. Mustaqil fikrlashni faqat murakkab masalalarni yecha olish bilan chegaralash to‘g‘ri emas. Boshlang‘ich sinf o‘quvchisi uchun mustaqil fikrlash, avvalo, savolga o‘z munosabatini bildirish, nima uchun shunday o‘ylayotganini tushuntirish, berilgan ma’lumotlar orasidan muhimini ajratish, ikki yoki undan ortiq fikrni solishtirish hamda o‘ziga ma’qul xulosaga kelish jarayonida namoyon bo‘ladi. Shu sababli dars jarayonida o‘quvchining fikrini tinglash va unga o‘z qarashlarini erkin ifodalash imkoniyatini berish alohida ahamiyatga ega. Xalqaro tadqiqotlarda ham kreativ va tanqidiy fikrlash zamonaviy ta’limning muhim natijalaridan biri sifatida qaraladi. OECD tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda ushbu ko‘nikmalarni shakllantirish uchun o‘quvchilarga g‘oya yaratish, savol berish, izlanish, bajarish va natijani tahlil qilish imkonini beruvchi o‘quv faoliyatlarini tashkil etish zarurligi ko‘rsatilgan. Mazkur yondashuv boshlang‘ich ta’lim uchun ham muhim metodik asos bo‘la oladi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchisining mustaqil fikrlashi bir zumda shakllanadigan qobiliyat emas. U muntazam tashkil etilgan o‘quv faoliyati, o‘qituvchining to‘g‘ri savollari, mustaqil topshiriqlar va bolaning shaxsiy tajribasiga tayanadigan mashg‘ulotlar orqali bosqichma-bosqich rivojlanadi. Shuning uchun o‘qituvchi darsni faqat “o‘qituvchi tushuntiradi – o‘quvchi tinglaydi” shaklida tashkil etmasdan, o‘quvchining fikrlash jarayonini faollashtiradigan vaziyatlarni yaratishi lozim. Mustaqil

fikrlashni rivojlantirishning eng samarali yo‘llaridan biri muammoli ta’lim hisoblanadi. Muammoli ta’limda o‘quvchiga darhol tayyor javob berilmaydi. Aksincha, uning oldiga ma’lum bir savol yoki muammo qo‘yilib, yechimni izlashga yo‘naltiriladi. Masalan, matematika darsida oddiy hisoblash topshirig‘i o‘rniga “Bir xil javobga boshqa qanday yo‘l bilan kelish mumkin?” degan savol berilishi o‘quvchini mavjud bilimini qayta ko‘rib chiqishga undaydi. Tabiiy fanlarda esa “Agar o‘simlikka bir hafta davomida suv berilmasa, qanday o‘zgarish kuzatiladi va nima uchun?” kabi savollar bolani taxmin qilish, sabab izlash va o‘z fikrini dalillashga olib keladi. Muammoli vaziyatning qiymati uning qiyinligida emas, o‘quvchini fikrlashga majbur qilishida namoyon bo‘ladi. Boshlang‘ich sinf yoshidagi bola uchun topshiriq tushunarli, hayotiy va uning tajribasiga yaqin bo‘lsa, unda javob topishga nisbatan qiziqish kuchayadi. Shu sababli o‘qituvchi muammoli topshiriqlarni o‘quvchilarning yosh xususiyatlariga moslashtirishi kerak.

Mustaqil fikrlashni rivojlantirishda ochiq savollar ham alohida o‘rin tutadi. “Ha” yoki “yo‘q” bilan tugaydigan savollardan farqli ravishda ochiq savollar o‘quvchidan izoh, sabab yoki dalil talab qiladi. Masalan, “Qahramon to‘g‘ri ish qildimi?” degan savolning o‘zi yetarli bo‘lmasligi mumkin. Uni “Nima uchun shunday deb o‘ylaysan?”, “Agar sen uning o‘rnida bo‘lganingda nima qilarding?”, “Qaroringni qaysi dalil bilan tushuntira olasan?” kabi savollar bilan davom ettirish o‘quvchining fikrlash faoliyatini chuqurlashtiradi. Bunday savollar o‘quvchining javobini tekshirish uchun emas, uning fikrlash jarayonini ochib berish uchun ishlatiladi. O‘quvchi noto‘g‘ri javob berishdan qo‘rqmasa, o‘z fikrini erkinroq ifodalaydi. OECD tadqiqotlarida ham ijodiy va tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda o‘quvchi o‘z g‘oyasini xavfsiz va qo‘llab-quvvatlovchi muhitda bildira olishi muhim shartlardan biri sifatida qayd etilgan. Yana bir samarali usul — kichik guruhlarda ishlash. Guruhli faoliyatda bola faqat o‘qituvchining fikrini tinglamaydi, balki sinfdoshlarining qarashlari bilan ham tanishadi. Bir masalaga turli javoblar bo‘lishi mumkinligini anglash bolaning fikrlash doirasini kengaytiradi. Masalan, matn ustida ishlash jarayonida har bir guruhga qahramonning xatti-harakatini baholash topshirig‘i berilishi mumkin. Guruh a’zolari o‘z fikrlarini muhokama qilib, umumiy xulosaga keladilar. Keyin guruhlar natijalarini taqqoslaydi. Bunday jarayonda

o‘quvchi o‘z fikrini himoya qilish bilan birga boshqalarning fikrini tinglashni ham o‘rganadi.

Mustaqil fikrlashni rivojlantirishda “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Insert”, taqqoslash jadvali kabi metodlardan foydalanish ham maqsadga muvofiq. Biroq metodning nomi emas, undan qanday pedagogik maqsadda foydalanilayotgani muhimdir. Masalan, “Klaster”ni shunchaki doskaga so‘zlarni yozish vositasi sifatida emas, balki o‘quvchining mavzu bo‘yicha mavjud bilimlarini faollashtirish, tushunchalar o‘rtasidagi bog‘liqlikni mustaqil aniqlash va yangi g‘oyalarni qo‘shish vositasi sifatida qo‘llash samaraliroq natija beradi. Ijodiy topshiriqlar ham mustaqil fikrlash uchun katta imkoniyat yaratadi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchisiga bir xil namunadagi mashqlarni ketma-ket berish uning faoliyatini ko‘proq reproduktiv xarakterga olib kelishi mumkin. Aksincha, “Hikoyani davom ettir”, “Boshqa yakun o‘yla”, “Rasmga qarab savol tuz”, “Masalaga boshqa yechim top”, “Berilgan so‘zlardan yangi gaplar tuz” kabi topshiriqlar o‘quvchining mavjud bilimidan yangi mahsulot yaratishiga imkon beradi.

OECDning maktab ta’limiga oid tadqiqotlari ham kreativ va tanqidiy fikrlashni alohida mashq sifatida emas, fan mazmunini o‘rganish jarayonining o‘ziga singdirish muhimligini ko‘rsatadi. Ya’ni o‘quvchi bir vaqtning o‘zida matematik tushunchani o‘zlashtirishi va shu tushuncha asosida mustaqil fikr yuritishi mumkin.

Boshlang‘ich ta’limda didaktik o‘yinlar ham mustaqil fikrlashni tabiiy tarzda rivojlantirish vositasi bo‘la oladi. O‘yin davomida o‘quvchi qoidani tushunadi, vaziyatni baholaydi, tanlov qiladi va natijasini kuzatadi. Masalan, “Ortiqchasini top”, “Nima uchun?”, “Agar shunday bo‘lsa-chi?”, “Kim boshqacha yechim topadi?” kabi o‘yin topshiriqlari bolani oddiy yodlashdan ko‘ra ko‘proq fikrlashga undaydi. Bunda o‘qituvchi o‘yinning faqat qiziqarli bo‘lishiga emas, uning ortida aniq ta’limiy maqsad turishiga e’tibor qaratishi kerak. Har bir o‘yin o‘quvchida ma’lum bir fikrlash amalini — taqqoslash, tahlil qilish, guruhlash, sababni aniqlash, taxmin qilish yoki xulosa chiqarishni faollashtirishi maqsadga muvofiq. Mustaqil fikrlashning muhim tarkibiy qismlaridan biri refleksiya, ya’ni o‘quvchining o‘z faoliyatiga qayta nazar tashlay olishidir. Dars oxirida “Bugun nimani bildim?”, “Qaysi topshiriq menga qiyin bo‘ldi?”,

“Men masalani qanday usulda yechdim?”, “Fikrim dars davomida o‘zgardimi?” kabi savollar berilishi o‘quvchini o‘z o‘quv faoliyatini anglashga o‘rgatadi.

Refleksiya orqali o‘quvchi nafaqat natijani, balki unga qanday erishganini ham tushunishga harakat qiladi. Bu esa keyingi topshiriqlarda o‘z faoliyatini mustaqil rejalashtirish uchun zarur zamin yaratadi. Zamonaviy pedagogik yondashuvlarda ham o‘quvchining kognitiv faolligi, o‘z fikrini asoslash va o‘quv faoliyatini anglash jarayonlari yuqori sifatli ta’limning muhim belgilaridan biri sifatida ko‘riladi. Shu bilan birga, mustaqil fikrlashni rivojlantirishda o‘qituvchining pozitsiyasi hal qiluvchi ahamiyatga ega. O‘qituvchi barcha savollarga birinchi bo‘lib javob beradigan shaxsga aylanib qolsa, o‘quvchi tayyor javobni kutishga odatlanishi mumkin. Shuning uchun pedagog ayrim vaziyatlarda javobni aytish o‘rniga yo‘naltiruvchi savol berishi, qo‘shimcha dalil talab qilishi yoki o‘quvchini boshqa usulni sinab ko‘rishga undashi kerak. Masalan, o‘quvchi matematik masalani noto‘g‘ri yechgan bo‘lsa, “Noto‘g‘ri” deb javobni darhol bekor qilish o‘rniga “Qaysi bosqichda boshqa yo‘lni tekshirib ko‘rish mumkin?”, “Bu javob masala shartiga mos keladimi?” kabi savollar berilishi mumkin. Bunday yondashuv xatoni jazolash vositasiga emas, fikrlashni rivojlantirish imkoniyatiga aylantiradi. So‘nggi yillarda O‘zbekistondagi pedagogik tadqiqotlarda ham boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining mustaqil fikrlashini rivojlantirish uchun muammoli ta’lim, interfaol metodlar, guruhli ish, ijodiy topshiriqlar va individual yondashuvning ahamiyati ta’kidlanmoqda. Bundan kelib chiqib, boshlang‘ich sinfda mustaqil fikrlashni rivojlantirishni yagona metodga bog‘lab qo‘yish maqsadga muvofiq emas. Eng yaxshi natija bir nechta yondashuvning o‘zaro uyg‘unligi orqali yuzaga keladi. Masalan, darsning boshlanishida muammoli savol berish, asosiy qismida guruhli yoki juftlikdagi izlanishni tashkil etish, keyin ijodiy topshiriq orqali bilimni yangi vaziyatda qo‘llash va dars oxirida refleksiya o‘tkazish mumkin. Bunday ketma-ketlik o‘quvchini passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylantiradi. Ilmiy manbalar tahlili shuni ko‘rsatadiki, boshlang‘ich ta’limda mustaqil fikrlashni rivojlantirish o‘quvchiga ko‘proq topshiriq berish bilangina belgilanmaydi. Muhimi, topshiriqning o‘quvchini fikrlashga qay darajada undashi, unga tanlash va asoslash imkoniyatini berishi hamda o‘qituvchining ushbu jarayonni qanday boshqarishidir.

Mustaqil fikrlash shakllangan o‘quvchi tayyor javobni kutishdan ko‘ra muammoni tushunishga, savol berishga, taxmin qilishga va o‘z xulosasini tekshirishga intiladi. Shu sababli boshlang‘ich ta’limda baholash jarayonida faqat “to‘g‘ri” yoki “noto‘g‘ri” natijaga emas, balki o‘quvchining fikr yuritish jarayoniga ham e’tibor qaratish lozim. Bunda quyidagi mezonlardan foydalanish mumkin: o‘quvchining muammoni mustaqil tushunishi, bir nechta yechimni taklif qilishi, o‘z fikrini izohlashi, dalil keltirishi, boshqa fikrlarni taqqoslashi va yakuniy xulosa chiqarishi. Mazkur mezonlar o‘quvchining faqat bilim hajmini emas, undan foydalanish qobiliyatini ham aniqlashga yordam beradi. Xalqaro tajriba ham kreativ va tanqidiy fikrlashni o‘quv jarayoniga muntazam kiritish zarurligini ko‘rsatadi. OECDning 11 mamlakatdagi maktablar va o‘qituvchilar ishtirokidagi loyihasida kreativ va tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan pedagogik resurslar ishlab chiqilib, dars amaliyotida sinab ko‘rilgan. Ushbu tajriba fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish alohida bir darsga emas, kundalik fan ta’limiga integratsiya qilinishi kerakligini ko‘rsatadi.

Xulosa qilib aytganimizda, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish zamonaviy ta’limning muhim vazifalaridan biridir. Mazkur ko‘nikma o‘quvchining kelgusidagi ta’lim faoliyati, muammoli vaziyatlarni hal qilishi, muloqot qilishi va mustaqil qaror qabul qilishi uchun zarur intellektual asosni yaratadi. Mustaqil fikrlashni shakllantirishda muammoli ta’lim, ochiq savollar, guruhli faoliyat, ijodiy topshiriqlar, didaktik o‘yinlar, loyiha elementlari va refleksiya kabi usullardan tizimli foydalanish samarali hisoblanadi. Bunda asosiy e’tibor metodning nomiga emas, o‘quvchining fikrlash faoliyatini qanday faollashtirishiga qaratilishi lozim. O‘qituvchi esa tayyor bilimni yetkazuvchi emas, o‘quvchini izlanishga undovchi va uning fikrini rivojlantiruvchi pedagog sifatida faoliyat olib borishi zarur. O‘quvchiga xato qilish, fikrini o‘zgartirish, boshqa yechimni sinab ko‘rish va o‘z qarorini asoslash imkoniyatining berilishi mustaqil fikrlashning tabiiy rivojlanishiga xizmat qiladi. Shunday qilib, boshlang‘ich ta’limda mustaqil fikrlashni rivojlantirish bir martalik metodik tadbir emas, balki darsning mazmuni, o‘qituvchi-o‘quvchi munosabati, topshiriqlar xarakteri va baholash mezonlarini qamrab oluvchi yaxlit pedagogik jarayon sifatida qaralishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Vincent-Lancrin S., González-Sancho C., Bouckaert M. va boshqalar. Fostering Students' Creativity and Critical Thinking: What it Means in School. OECD Publishing, Paris, 2019. DOI: 10.1787/62212c37-en.

2. OECD. PISA 2022 Results, Volume III: Creative Minds, Creative Schools. OECD Publishing, 2024.

3. OECD. Unlocking High-Quality Teaching: Ensuring Cognitive Engagement. OECD Publishing, 2025.

4. Muxammadiyeva X., Sunnatullayeva A. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida mustaqil fikrlashni rivojlantirish. Maktabgacha va maktab ta’limi jurnali, 2026, 4(2). DOI: 10.5281/zenodo.18690824.

5. Jumayeva S. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirish. Maktabgacha va maktab ta’limi jurnali, 2025. DOI: 10.5281/zenodo.15814376.

6. Beshimova M., To‘lanboyeva F., Mirzayeva N. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini mustaqil fikrlashga o‘rgatish texnologiyasi. Maktabgacha va maktab ta’limi jurnali, 2026. DOI: 10.5281/zenodo.20339153.

7. Inoyatova D. Boshlang‘ich ta’limda o‘quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish. University Research Base, 2024, 103–107.

8. Shodiyeva Sh., Misratullayev B. Effective Methods for Developing Independent Thinking Skills in Primary School Students. Zamonaviy dunyoda ilm-fan va texnologiya, 2025.

9. Dewey J. Democracy and Education. New York: Macmillan, 1916.

10. Vygotsky L.S. Thought and Language. Cambridge, MA: MIT Press.

11. Brookhart S.M. How to Assess Higher-Order Thinking Skills in Your Classroom. ASCD, 2010.

12. Paul R., Elder L. Critical Thinking: Tools for Taking Charge of Your Learning and Your Life. Pearson, 2014.